

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
2 (60) / 2021

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного
університету оборони України
імені Івана Черняхівського
Протокол № 4 від 26 квітня 2021 р.

Засновник – Національний університету
оборони України

Виходить 6 разів на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника
КВ № 16922-5692 ПР від 15. 07. 2010 р.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки
України 02.07.2020 № 886 збірник “Вісник
Національного університету оборони України”
включено до Переліку наукових фахових
видань України категорія «Б» у галузі
психологічні науки, спеціальність – 053

Вид видання – збірник
наукових праць
Сфера розповсюдження –
загальнодержавна

**Вісник Національного університету
оборони України. Зб-к наук. праць. – К.:
НУОУ, 2021. – Вип. 2 (60). – 167 с.**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В. І. – доктор психологічних наук,
професор;
Волянюк Н. Ю. – доктор психологічних
наук, професор;
Данилюк І. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Ложкін Г. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Помиткіна Л. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Приходько І. І. – доктор психологічних
наук, професор;
Стасюк В. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Гандзілевська Г. Б. – доктор психологічних
наук, доцент;
Максименко К. С. – доктор психологічних
наук, доцент;
Мілорадова Н. Е. – доктор психологічних
наук, доцент;
Траверсе Т. М. – доктор психологічних
наук, доцент;
Хміляр О. Ф. – доктор психологічних наук,
доцент;
Володарська Н. Д. – кандидат
психологічних наук, старший науковий
співробітник;
Перепелюк Т. Д. – кандидат психологічних
наук, доцент;
Бочарова О. – професор Республіка
Польща;
Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук,
доцент;

РЕДАКЦІЯ:

Головний редактор – **Осьодло В.**
доктор психологічних наук, професор.
Відповідальний секретар – **Богайчук В.**
кандидат політичних наук, доцент.

ISSN 2617-6858 друк
ISSN 2617-6866 он-лайн

Адреса редакції:

Київ-049, Повітрофлотський проспект, 30
Телефон для довідок: 271-06-23, 271-06-29
web-сайт: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou@ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

**MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE
NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY OF UKRAINE
NAMED AFTER IVAN CHERNIAKHOVSKYI**

**BULLETIN OF
NATIONAL
DEFENSE UNIVERSITY
OF UKRAINE
2 (60) / 2021**

**THE COLLECTION OF SCIENTIFIC
PAPERS**

Approved by
The Academic Council of the National
Defense University of Ukraine named after
Ivan Cherniakhovskyi
April 26, 2021 (Minutes № 4)

Founded by the National Defense University of
Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

Publication frequency – six times per year

Certificate of State Registration of Collection of
Scientific Papers KB № 16922-5692 ПП from July
15, 2010

According to the Order of Ministry of Education and
Science of Ukraine 02.07.2020 № 886, the collection is
included in the List of scientific professional
publications of Ukraine category "B" in the field of
psychological sciences, specialty – 053.

Type of Publication – the
Collection of Scientific Papers
Sphere of Distribution –
countrywide.

**Bulletin of National Defense University of
Ukraine.** The Coll. of Sc. P. – K.: NDUU,
2021. – Issue 2 (60). – 167 p.

EDITORIAL BOARD:

V. Osyodlo – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
N. Volianiuk – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Danyiuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Lozhkin – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
L. Pomytkina – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Prykhodko – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
V. Stasuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Handzilevska – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
K. Maksymenko – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
N. Miloradova – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
T. Traverse – Doctor of Science (Psychology),
Assistant Professor;
O. Khmiliar – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
N. Volodarska – Candidates of Science
(Psychology), Senior Research;
T. Perepeliuk – Candidates of Science
(Psychology), Assistant Professor;
O. Bocharova – Professor, Republic of Poland;
V. Bohaichuk – Candidates of Science (Politics),
Assistant Professor;

EDITORS OFFICE:

Editor – **V. Osyodlo**,
Doctor of Science (Psychology), Professor.
Executive Secretary – **V. Bohaichuk**,
Candidates of Science (Politics), Assistant
Professor.

ISSN 2617-6858 друк
ISSN 2617-6866 он-лайн

The Address of Editorial Office:

Kiev-049, Povitroflotskii Avenue, 28
Contact telephone number: 271-06-23, 271-06-29
website: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

ЗМІСТ

Питання психології

<i>Березовська Л. І., Гільчер К. С.</i> Вплив реклами ліків на емоційний стан українців.....	5
<i>Воронова О. Ю., Барчій М. С.</i> Вікові аспекти креативності в молодшому шкільному віці.....	16
<i>Горішня К. І.</i> Професійна реабілітація демобілізованих військовослужбовців: сценарне прогнозування майбутнього.....	24
<i>Іванова Н. Г., Паливода О. О.</i> Психологічні аспекти аналізу інформації в діяльності фахівців безпекового сектору.....	31
<i>Калениченко Р. А., Коханець А. С., Скoviра О. П.</i> Особливості підтримки ділової репутації в мережі Інтернет.....	41
<i>Каськов І. В., Семірядченко Я. В.</i> Вплив карантинних умов на переживання у осіб юнацького віку.....	50
<i>Кікінежді О. М., Савелюк Н. М., Мороз Л. І.</i> Соціально-психологічний феномен жіночого лідерства в Україні.....	56
<i>Костю С. Й.</i> Маніпуляція як соціально-психологічна адаптація особистості.....	64
<i>Кравченко В. В.</i> Психологічний стан військовослужбовців під час адаптації до діяльності в екстремальних умовах як об'єкт теоретичного дослідження.....	71
<i>Куций О. А.</i> Синтез міждисциплінарного змісту поняття організації як середньої соціальної групи.....	81
<i>Кушнерьова А. М.</i> Особливості комунікативної компетентності лікаря-кардіолога з пацієнтом.....	89
<i>Маравська К. І., Ларіонов С. О.</i> Типологія професійно-нормативної поведінки майбутніх офіцерів Національної поліції України.....	96
<i>Мицишин М. М.</i> Роль релігійних цінностей в процесі управлінні навчальним закладом: психологічний аспект.....	105
<i>Мулява В. Д., Григор'єв В. В.</i> Протидія конспіраційним впливам російської пропаганди на особовий склад збройних сил та населення України.....	112
<i>Романець З. О.</i> Психогігієнічні аспекти батьківсько-дитячих стосунків.....	120
<i>Свідерська О. І., Кочетова К. С.</i> Чинники психологічної стійкості осіб, що надають домедичну допомогу.....	130
<i>Сковира О. П., Калениченко Р. А., Берташ М. І.</i> Соціально-психологічний супровід професійного становлення майбутніх фахівців в умовах пандемії.....	136
<i>Теслик Н. М., Гончаренко А. Р., Громико Д. В.</i> Психологічні особливості сприйняття кібершахрайства студентською молоддю.....	143
<i>Філіпов В. К., Богайчук В. Ж.</i> Особливості впливу сучасних соціальних процесів на функціонування суспільства.....	150
<i>Чорна І. В.</i> Трансформація масової політичної свідомості в умовах модернізації політичної системи України.....	157
ДО ВІДОМА АВТОРІВ.....	164

CONTENTS

Issues of psychology

Berezovska L. I., Hilcher K. The impact of medicines advertising on the emotional state of Ukrainians.....	5
Voronova O., Barchii M. Age aspects of creativity in primary school age.....	16
Horishnia K. Vocational readaptation of demobilized servicemen: scenario forecasting of the future.....	24
Ivanova N., Palyvoda O. Psychological aspects of information analysis in the activity of security sector specialists.....	31
Kalenichenko R., Kokhanets A., Skovyra O. Features of business reputation support on the Internet.....	41
Kaskov I. V., Semiriadchenko Y. V. The influence of quarantine conditions on the experience of adolescents.....	50
Kikinezhdii O., Savelyuk N., Moroz L. Social and psychological phenomenon of women's leadership in Ukraine.....	56
Kostiu S. Y. Manipulation as a socio-psychological adaptation of personality.....	64
Kravchenko V. V. Psychological condition of military in the process of adaptation to the activity in extreme conditions as an object of theoretical research.....	71
Kutsyi O. Synthesis of interdisciplinary content of the concept of organization as a middle social group.....	81
Kushnierova A. Features of communicative competence of a cardiologist with a patient.....	89
Maravska K. I., Larionov S. O. Typology of the professional and rules-based behavior of future officers of the national police of Ukraine.....	96
Myshchysyn M. Educational management process: psychological aspect.....	105
Mulyava V., Grigoriev V. Countering the concessional influences of Russian propaganda on the personnel of the armed forces and the population of Ukraine.....	112
Romanets Z. O. Psychogenetic aspects of parent- child relations.....	120
Sviderska O., Kochetova K. Factors of psychological resistance of persons, what provide homemade care.....	130
Skovyra O., Kalenichenko R., Bertash M. Social and psychological support of the professional formation of future professionals in a pandemic condition.....	136
Teslyk N., Honcharenko A., Hromyko D. Psychological characteristics of students' perceptions of cyberfraud.....	143
Filipov V., Bohaichuk V. Peculiarities of the modern social processes influence on the functioning of society.....	150
Chorna I. V. Transformation of mass political consciousness under the modernization of the Ukrainian political system.....	157
INFORMATION FOR AUTHORS	164

Кікінежді О. М. доктор психологічних наук,
професор, Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
<https://orcid.org/0000-0002-9240-279X>

Савелюк Н. М. доктор психологічних наук,
професор, Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
<https://orcid.org/0000-0001-5246-9677>

Мороз Л. І. доктор психологічних наук,
професор, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0003-2840-6689>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ЖІНОЧОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ

У статті представлено теоретичний аналіз проблеми жіночого лідерства як соціально-психологічного феномену в сучасній Україні. Охарактеризовано психоісторичні особливості становлення лідерства жінки в умовах розвитку української державності. Досліджено особливості соціальних уявлень населення про соціально-демографічні параметри іміджу політика й політикині.

Ключові слова: жінка; лідерство; політичне лідерство; жіноче лідерство; управління; гендер; соціальні уявлення.

Вступ. Актуальність дослідження проблеми жіночого лідерства в умовах сучасних соціокультурних змін визначається, з одного боку, необхідністю активізації громадянської активності усіх соціально-демографічних прошарків населення, з іншого – важливістю забезпечення гендерної рівності – однієї з основних Цілей сталого розвитку до 2030 року, які були прийняті Україною разом із 193 державами-членами ООН у вересні 2015 року. Отримання Україною офіційного статусу учасниці «Партнерства Біарріц» – міжнародної ініціативи рівних прав і можливостей для всіх та затвердження урядом Плану заходів партнерства створило підґрунтя для просвітницької діяльності з питань гендерної рівності в закладах освіти згідно із Законом про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків (2005 р.) Зокрема, у чинних документах зазначається, що Міністерство освіти і науки України є відповідальним виконавцем за забезпечення наскрізності принципів гендерної рівності в освіті, що передбачає: розвиток безбар'єрного публічного простору, дружнього до сімей з дітьми та мало мобільних груп населення; навчання дітей принципів рівності жінок і чоловіків; запобігання насильству; розроблення та

затвердження Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року; запровадження антидискримінаційної експертизи освітнього контенту [10].

Відповідно до сучасних міжнародних стандартів життя та якості освіти, жінки та чоловіки мають рівні права на рівноцінну участь у соціальних процесах та діяльності [2; 5; 6; 8; 11; 12]. В українському суспільстві упродовж останніх десятиліть відбуваються суттєві зміни в осмисленні й легітимації паритетних гендерних відносин [3; 4; 13; 14; 15; 16]. Загальнонауковим та міждисциплінарним дослідженням жіночого політичного лідерства в Україні присвячені праці Б. Буяка, О. Березовської-Чміль, В. Гапоненко, І. Грабовської, Д. Дандекар, Т. Євменової, Л. Кобелянської, Т. Марценюк, Т. Мельник, Н. Світайло, М. Скорик, Л. Трофименко, О. Ярош. Психолого-педагогічні засади обґрунтування зазначених процесів складають напрацювання В. Васютинського, Т. Говорун, П. Горностая, Л. Заграй, О. Кізь, О. Кікінежді, В. Кравця, В. Татенка, Т. Титаренко та інших учених.

Проте на практиці жінкам набагато важче повною мірою скористатися офіційно проголошеними правами. Жінка як визнана громадська і суспільна діячка є все ще відносно «новим феноменом», як у світі, так

і в Україні. На сучасному етапі світового соціотворення спостерігаються поодинокі яскраві жіночі постаті-лідерок різних країн світу: Кондоліза Райс та Гіларі Клінтон – у США, Ангела Меркель – у Німеччині, Беназір Брутто – у Пакистані, Майя Санду – в Молдові, Даля Грибаускайте – у Литві тощо.

Поза тим, феномен жіночого лідерства в Україні є недостатньо дослідженим, що і визначило тему статті: «Соціально-психологічний феномен сучасного жіночого лідерства в Україні».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати феномен жіночого лідерства в політико-економічній системі України та емпірично дослідити його особливості в сучасних реаліях.

Теоретичне підґрунтя.

З давніх-давен гендерні відносини у соціумі традиційно ґрунтувалися на економічній, політичній, релігійній перевазі чоловіка, що було закріплено на різних формальних і неформальних рівнях. У наші дні суспільство юридично оформило й узаконило гендерну рівність, що відображено, зокрема, в чинних міжнародних та національних документах, як-от: Декларація про викорінювання насильства щодо жінок, прийнята Генеральною асамблеєю ООН від 20 грудня 1993 року; Пекінська декларація, Платформа дій та інші заключні документи, прийняті на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року); Стаття 24 Конституції України, що гарантує рівність прав жінки та чоловіка, надання жінкам паритетних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї тощо.

Відомо, що гендерний індекс людського розвитку (ГІЛР) в Україні є досить високий за параметрами освіти жінок, їхньої питомої ваги серед осіб, які навчаються для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціаліста, магістра та кандидата наук. Низький – через брак представництва українського жіноцтва на законодавчому та управлінському щаблях влади, тобто в тих сферах, які визначають соціально-економічний рівень розвитку держави. За даними Інтернет-видання «Economist UA», в Україні майже 53 % жінок [7]. Специфічні

проблеми порушення гендерної рівноваги простежуються за параметрами подвійної зайнятості жінки, її нижчим економічним статусом та рівнем заробітної плати, експлуатації ідеї одностатевої відповідальності (жінки-матері, жінки-Берегині тощо) [8; 11; 12]. Зазначене вище стосується й участі жінок у громадському житті суспільства та їх політичного лідерства.

Лідерство, як відомо, є одним із важливих механізмів регулювання взаємин між людьми, соціальними групами, інституціями суспільства. Активність лідерів у різних сферах життя – це діяльність енергійних, цілеспрямованих, відповідальних, амбіційних чоловіків та жінок. Лідерство як соціальний інститут виконує низку важливих для суспільства і людей функцій. Здебільшого воно визначається характеристиками соціуму, соціально-психологічними особливостями спільноти та конкретною ситуацією [7, 64].

На думку С. Захарія, різні концепції лідерства можна поділити на три основні групи: 1) ті, які розглядають лідерство як універсальний феномен людської діяльності та стверджують, що природа лідерства є однаковою в усіх сферах суспільного життя; 2) такі, що ототожнюють лідерство з керівництвом та управлінням, при цьому діяльність лідера розглядається передусім адміністративна, а специфіка лідерства зводиться до правових та етичних регуляторів соціальної поведінки посадової особи; 3) ті, які розглядають лідерство як специфічне явище суспільного життя, що не зводиться до правових, економічних, психологічних принципів [9, 90].

Як зазначає Б. Буяк, влада завжди була організувальним началом суспільного буття: вона диференціює соціум, структурує його, породжує різноманітні види й типи соціальної ієрархії. При цьому влада зазвичай реалізується у суспільстві шляхом своєї персоніфікації, зокрема, завдяки утворенню інституту лідерства. При цьому останнє розуміється як тривале, а не спорадичне явище, яке, як правило, співвідноситься з особистісними, індивідуальними якостями свого суб'єкта – лідера [4, 240].

Учені провідними характеристиками сучасного лідера визначають наступні: наявність власної соціальної програми або

новаторської стратегії та тактики; уміння висловлювати, відстоювати погляди та інтереси тієї або іншої соціальної групи; певні риси характеру, які виявляються під час реалізації програми та об'єднання своїх прихильників (воля, наполегливість, гнучкість, інтуїція, рішучість, компетентність та ін.); популярність, уміння переконувати, організовувати дії прихильників, впливати на людей, ораторські здібності, комунікабельність; імідж керівника, котрий діє згідно з нормами моралі, прийнятими у суспільстві; відповідний рівень культури; наявність команди помічників і виконавців, перевага суспільного над особистим тощо [2; 3; 6; 7; 11; 13; 15].

Одним із сучасних напрямків дослідження соціально-психологічного феномену лідерства та лідера як його суб'єкта є гендерний дискурс. Адже при будь-якому вираженому прийнятті рішень важливо, щоб були враховані цінності, потреби та інтереси різних верств населення, а тому залучення жінок до процесу обговорення, прийняття, упровадження рішень залишається необхідною передумовою демократичного розвитку країни. Як зазначає І. Грабовська, у межах сучасного гендерного дискурсу питання власне жіночого лідерства, в тому числі політичного, є одним із найбільш актуальних. На думку вченої, основна проблема тут полягає не стільки у тому, що сучасні жінки начебто не зрозуміли можливість поза «жертвуванням» сім'єю виконувати роботу високої кваліфікації та гармонійно поєднувати «дім і кар'єру»; натомість головною проблемою є те, що жінки зазвичай «навіть і не намагаються бути особистостями з власними життєвими стратегіями та професійними амбіціями, і суспільство підтримує їх у цьому, активно промиваючи мізки різноманітними байками про «справжню жіночність», традиційну правильність, святу жертвовність...» [7, 49].

Зарубіжні вчені (Т. Бендас, А. Eagly, А. Koenig, А. Mitchell та ін.) виокремлюють чотири основні підходи до проблеми співвідношення лідерства та гендеру. Перший підхід ґрунтується на припущенні про те, що лідерство начебто біологічно детерміноване, тобто, вроджене й може спостерігатися тільки у чоловіків. Другий підхід визнає роль соціалізації у цьому

процесі та досліджує поняття гендерної ролі як одного з визначальних чинників лідерства. Третій підхід включає цілу низку факторів, серед яких – ідентифікація, що формує гендерну роль та впливає на ефективність керівництва. Четвертий підхід визначає відмінності у тому, як саме чоловіки та жінки досягають лідерства [1].

Отже, незважаючи на всі новітні тенденції, досі основною перешкодою, яку суспільство свідомо чи несвідомо виставляє перед жінкою на її шляху до лідерства, залишаються окремі соціальні стереотипи – гендерні упередження [1; 3; 5; 13; 15; 16]. На думку О. Блинової, психологічні причини стійкості будь-якого соціального стереотипу як універсального компоненту людського світогляду пов'язані з особливостями сприйняття навколишнього світу в умовах надлишку або нестачі інформації, а також з активною участю у відповідних процесах емоційного компоненту [3].

Так, в українському суспільстві досі дуже поширеними є упереджені уявлення, згідно з якими успішна управлінська діяльність меншою мірою пов'язується або взагалі не пов'язується з образом жінки. В основі цих поглядів лежать соціальні стереотипи, за якими жінки начебто не мають таких якостей, як компетентність, незалежність, змагальність, здатність логічно мислити тощо. І саме на цю реально діючу психологічну перепону часто наражається лідерка, коли прагне досягти успіху. Це нерідко змушує її вдаватися до захисних стратегій: використання специфічно «жіночих» способів ділових переговорів із чоловіками (манірне применшення власних здібностей, кокетливість і т. ін.); застосування «маски» (намагання приховати свій справжній емоційний стан і подробиці про особисте життя, щоб не отримати ймовірного ярлика «неефективної керівниці») тощо [12].

У радянські часи, попри офіційно задекларовану емансипацію та «свободу» жінки у СРСР, до так званого «сімейного ярма» додалася ще й державна, національна неволя українства. А тому ставлення до української жінки-трудівниці, жінки-матері, жінки-домогосподарки змінилося лише на гірше. Натепер вважається, що саме радянські часи знищили повагу до традиційного способу активної самореалізації української жінки. Мабуть,

тому в Україні досі продовжує побутувати думка, що, наприклад, «жінці не місце у великій політиці». А ті жінки, котрі навіть усупереч такій «традиції» змогли обіймати високі посади, за даними досліджень громадської думки, нерідко ставали психологічно ізольованими й маргіналізованими, принаймні частково, – як політики «не тієї» статі [12]. І навіть у наш час ми все ще спостерігаємо доволі поширене приписування жінкам начебто потреби в управлінні ними з боку «розумніших» або «прагматичніших» чоловіків

Назагал можна стверджувати, що міра залучення жінок до громадської активності та їх реального доступу до владної ієрархії є одним із ключових показників паритетної демократії суспільства. Інакше кажучи, гендерна рівність у прийнятті суспільно значущих рішень має розглядатися з точки зору того, чи перебувають жінки на керівних посадах, чи можуть ухвалювати самостійні рішення або впливати на їх ухвалення нарівні з чоловіками.

Гендерний складник у політиці будь-якої держави є дуже важливим індикатором демократичності її політичної системи. Але в Україні, як і в багатьох інших країнах, на всіх дійсно значущих керівних державних посадах, а також на чолі громадсько-політичних організацій та партій досі здебільшого перебувають чоловіки, котрі формують політику держави у її власне «чоловічому вбранні». Як зазначає В. Татенко: «Суперництво у сфері лідерства (відкрите чи приховане) між чоловіками і жінками можна спостерігати на різних рівнях і у різних сферах сімейно-інтимного і громадсько-політичного життя. І поки що у цьому одвічному змаганні чоловіки назагал традиційно утримують першість. Жінки мають шанс для лідерства переважно тільки там і тоді, де і коли не йдеться про розподіл таких цінностей, як влада, слава, гроші, посади чи про прирученість до ресурсів, джерел інформації або про залученість до прийняття важливих державних рішень. Вони можуть претендувати на роль лідера, коли ще вчаться у школі чи у вузі, певною мірою в сімейному житті, або ж коли на вакантне місце лідера не претендує хтось із чоловіків» [13, 40–41].

Так, за всю історію незалежності в Україні ще не було жінки-президентки або

жінки – очільниці Верховної ради. Тільки одна жінка – Юлія Тимошенко перебувала на посаді прем'єр-міністерки (з 4 лютого по 8 вересня 2005 року та з 18 грудня 2007 року по 3 травня 2010 року). І якщо у Верховній раді жінок-депутаток останнім часом побільшало, то в Кабміні тенденція до гендерного балансу й далі не спостерігається. Зокрема, за всю новітню історію тільки Уляна Супрун виконувала обов'язки очільниці МОЗ. У перших двох урядах України було лише по одній жінці, а у Кабміні Віталія Масола та Євгена Марчука – узагалі жодної, хоча членів уряду налічувалося понад 40. Також одна жінка перебувала на посаді в Кабміні Павла Лазаренка, Анатолія Кінаха, Миколи Азарова та Арсенія Яценюка (перший уряд). Дві жінки було в уряді Віктора Ющенка, Юлії Тимошенко, Арсенія Яценюка. П'ять жінок було серед 26 міністрів уряду Володимира Гройсмана. В уряді Олексія Гончарука було шість міністерок (із 19 осіб загального складу), і це – українські реалії.

Грунтовний теоретичний аналіз специфіки феномену жіночого лідерства та його висвітлення в національних умовах сучасної України здійснює Л. Трофименко. За результатами авторського узагальнення наукових досліджень зазначається, що у вітчизняній літературі жіноче лідерство розглядається як соціально-культурна доктрина, спрямована на гуманізацію суспільства. Водночас, співставлення основних світових концептуальних підходів до гендерних проблем лідерства засвідчує, на думку науковиці, що Україна ще не знайшла власної оптимальної концепції. А тому слушно стверджується про необхідність розширення наукових досліджень у відповідному спрямуванні як теоретичного, так і прикладного характеру [15, 9], з чим важко не погодитися. Логічно стверджувати, що саме жінка зможе компетентніше оцінити проблеми співгромадян, а також адекватніше буде представляти жіночу частину населення своєї країни. І це аналогічно щодо того, що управлінцеві чоловічої статі простіше та зрозуміліше репрезентувати інтереси чоловіків як близької та зрозумілої йому соціодемографічної ідентичної групи.

Методи дослідження:

1) теоретичні – аналіз і синтез, узагальнення і систематизація теоретичних

положень; 2) емпіричні – анкетування та інтерв'ю; усне та писемне опитування, збір кількісних даних на веб-порталах; 3) математично-статистичні – вирахування середніх арифметичних показників і відсоткових показників.

Результати та їх обговорення.

Емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення соціальних уявлень населення про «ідеальні» соціально-демографічні показники претенденток і претендентів на реальну участь у політичному управлінні країною.

Дослідження було виконане в рамках діяльності Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти і виховання учнівської та студентської молоді НАПН України – ТНПУ імені Володимира Гнатюка, зокрема, як складова реалізації наукового проєкту (держбюджетної теми) на замовлення МОН України «Психолого-педагогічні механізми створення гендерно справедливого середовища для дітей та молоді у контексті реалізації Концепції Нової української школи» (керівник – д.п.н., професор, дійсний член НАПН України В. Кравець; реєстраційний номер 0119U100477). Враховувалися також результати споріднених досліджень інших установ та організацій, зокрема Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Участь в онлайн анкетуванні «Імідж політичного лідера/лідерки» узяло 128 осіб. Із них – 53,9 % (69 осіб) жінки та 46,1 % (59 осіб) чоловіки, середній вік респондентів – 20,3 року. Більшість з опитаних (86 осіб – 67,2 %) вважають, що ключовими соціально-демографічними показниками, які мають визначальне значення для іміджу і політика, й політикині, є національність та вік.

Щодо професії, то думки опитаних розділилися, проте відносна більшість (42,9 %) віддали би перевагу юристові/юристці. Фактично, за типовими зовнішніми характеристиками, опитані приблизно однаковою мірою готові сприймати й оцінювати і чоловіка-політика, і жінку-

політикиню. Разом із тим, 75,0 % опитаних (96 осіб) вважають, що висока освіченість є прерогативою лідерства чоловіка-політика, тоді як для жінки, на думку 77 респондентів (60,2 %), – ключовими якостями є ерудованість й уміння генерувати нові ідеї. Віросповідання для більшості респондентів (82 осіб – 64,1 %) не відіграє визначальної ролі при наданні переваги лідерці або лідерові. Водночас, для 27 респондентів (21,1 %) важливо, аби політик чи політикиня були католиками, а для 14 опитаних (10,9 %) – православними. Більшість (89,8 %) опитаних відповіли, що «слуги/служниці народу» повинні бути українцями/українками й лише для 13 осіб (10,2 %) національна належність кандидатів/кандидаток не має значення. І найголовніше в контексті теми дослідження питання та відповідь на нього: якби вибори в органи влади відбулися найближчої неділі, то за умови приблизно однакових персональних і ділових характеристик насамперед за кандидата або кандидатку віддали би свій голос приблизно половина опитаних.

Висновки.

Отже, можна відзначити факт соціального прийняття гендерної рівності у соціальній сфері управління, оскільки в цілому опитані не надають чоловікам очікуваної переваги у потенційному зайнятті керівних посад. Порівняно низька представленість жінок в українських органах влади не є питанням неготовності електорату обирати саме жінок. Причини цього, на нашу думку, доцільно шукати перш за все у соціальних технологіях та у зорієнтованому на самовідтворення все ще переважно чоловічому за складом українському управлінському апараті.

Перспективи подальших досліджень окреслюються динамікою соціально-політичних та економічних процесів в Україні. Зокрема, планується більш поглиблено досліджувати різні соціально-демографічні та психологічні предиктори лідерства жінок порівняно з чоловіками-лідерами.

Список використаних джерел

1. Бендас Т. В. Проблемы гендерной психологии лидерства: новый этап развития / Т. В. Бендас, Е. Б. Петрушихина // Вестник РГГУ. Серия «Психология. Педагогика. Образование». – 2015. – С. 134–142.
2. Березовська-Чміль О. Гендерні аспекти дослідження політичного лідерства / О. Березовська-Чміль, М. Крис // Соціально-гуманітарний вісник. – 2020. – Вип. 36. – С. 119–120.

3. Блинова О. Є. Роль соціальних стереотипів у становленні світоглядних орієнтацій особистості / О. Є. Блинова // Психологія і особистість. – 2015. – № 2(8). – Ч. 1. – С. 58–70.
4. Буяк Б. Б. Феномен лідерства в історико-філософській ретроспективі / Б. Б. Буяк // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Серія : Педагогіка. Психологія. Філософія. – 2015. – Вип. 36. – С. 238–253.
5. Васютинський В. Інтеракційна психологія влади : монографія / В. Васютинський. – Київ : КСУ, 2005. – 492 с.
6. Гапоненко В. А. Інститут політичного лідерства як передумова демократизації політичної системи України / В. А. Гапоненко // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисципліною – 2020. – Вип. 28. – С. 42–47.
7. Грабовська І. Жіноче політичне лідерство як соціокультурна проблема / І. Грабовська // Versus. – 2016. – № 1(7). – С. 49–53.
8. Грущинська Н. Чоловіки та жінки: взаємний дефіцит / Н. Грущинська // Economist UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economistua.com/choloviki-ta-zhinki-vzayemnij-defitsit/>
9. Захарія С. Я. «Політичне лідерство» та «політичне керівництво»: сутність понять / С. Я. Захарія // Економіка та держава. – 2009. – № 8. – С. 89–90.
10. МОН виконує зобов'язання в межах міжнародної ініціативи «Партнерство Біаррріц» з утвердження гендерної рівності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-vikonuye-zobovyazannya-v-mezhah-mizhnarodnoyi-iniciativi-partnerstvo-biarric-z-utverdzhennya-gendernoyi-rivnosti-sergij-shkarlet>.
11. Мороз Л. І. Кар'єра як предмет психологічного супроводу / Л. І. Мороз // Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ. – 2014. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : fund-issled-intern.esrae.ru/4-49
12. Скорик М. М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних Директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження / М. М. Скорик. – Київ : Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. – 78 с.
13. Татенко В. Лідерство у гендерному вбранні. Або про лідерів-чоловіків і лідерів-жінок. Соціально-психологічні студії / В. Татенко. – К. : Видавничий дім «Корпорація», 2004. – С. 39–46.
14. Тишко І. Жінки в політиці України: 100 років еволюції / І. Тишко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zhinki-v-polititsi-ukraini-100-rokiv-evolyutsii-134913.html>
15. Трофименко Л. С. Феномен жіночого політичного лідерства в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 – політичні інститути і процеси / Л. С. Трофименко. – Одеса, 2002. – 18 с.
16. Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems / О. М. Kikinezhdі [et al.] // Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment. – 2020. – Vol. 8, n. 3. – P. 538–547 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16320/1/Kikinezhdі_JIDDTV8N3A31.pdf

References

1. Bendas, T. V., Petrushikhina, Ye. B. (2015). Problemy gendernoy psikhologii liderstva: novyy etap razvitiya [Problems of Gender Psychology of Leadership: A New Stage of Development]. *Vestnik RGGU. Seriya «Psikhologiya. Pedagogika. Obrazovanie» – RGGU Bulletin, Series «Psychology. Pedagogy. Education»*, 134–142. (in Russian).
2. Berezovska-Chmil, O., Chris, M. (2020). Genderni aspekty doslidzhennia politychnoho liderstva [Gender aspects of political leadership research]. *Sotsialno-humanitarnyi visnyk – Social and Humanitarian Bulletin*, 36, 119–120. (in Ukrainian).
3. Blynova, O. Ye. (2015). Rol sotsialnykh stereotypiv u stanovlenni svitohliadnykh orientatsii osobystosti [The role of social stereotypes in the formation of worldview orientations of the individual]. *Psikhohihiia i osobystist – Psychology and Personality*, 2(8), 1, 58–70. (in Ukrainian).
4. Buyak, B. B. (2015). Fenomen liderstva v istoryko-filosofskii retrospektyvi [The Phenomenon of Leadership in the Historical and Philosophical Retrospective]. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovoroda»*. Seriya: Pedahohika. Psikhohihiia. Filozofiya – *The Humanitarian Visnyk of the Sovereign Vishchego to the foundation of the «Pereiaslav-Khmelnytsk State Pedagogical University named after Grigory Skovoroda»*. Series: Pedagogy, Psychology, Philosophy, 36, 238–253. (in Ukrainian).
5. Gaponenko, V. A. (2020). Instytut politychnoho liderstva yak peredumova demokratyzatsii politychnoi systemy Ukrainy [Institute of Political Leadership as a Reconsideration of Democratization of Political System of Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P.*

Drahomanova. Serii 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin – Science bulletin of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 22: Political Science and Methods for the teaching of Social and Political Disciplines, 28, 42–47. (in Ukrainian).

6. Grabowska, I. (2016). Zhinoche politychne liderstvo yak sotsiokulturna problema [Political leadership is also a social and cultural problem]. *Versus*, 1(7), 49–53. (in Ukrainian).

7. Grushchinska, N. Choloviky ta zhinky: vzaiemnyi defitsyt [Men and women: mutual deficiency]. *Economist UA*, URL: <https://economistua.com/choloviki-ta-zhinki-vzayemnij-defitsit/> (in Ukrainian).

8. MON vykonuie zobov'язannia v mezhakh mizhnarodnoi initsiatyvy «Partnerstvo Biarrits» z utverdzhennia gendernoi rivnosti [The Ministry of Education and Science fulfills its obligations within the framework of the Biarritz Partnership for Gender Equality]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-vikonuye-zobov'язannia-v-mezhah-mizhnarodnoyi-initsiatyvi-partnerstvo-biarrits-z-utverdzhennia-gendernoi-rivnosti-sergij-shkarlet>. (in Ukrainian).

9. Moroz, L. I. (2014). Kariera yak predmet psykholohichnoho suprovodu [Career as a subject of psychological support]. *Fundamentalnye i prikladnye issledovaniia v praktikakh vedushchikh nauchnykh shkol – Basic and applied research in the practices of leading scientific schools*, 4. URL: fund-issled-intern.esrae.ru/4-49 (in Ukrainian).

10. Kikinezhdi, O. M. [et al.]. (2020). Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems / *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*, Vol. 8, n. 3, 538–547. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16320/1/Kikinezhdi_JIDDTV8N3A31.pdf (in Ukrainian).

11. Skoryk, M. M. (2017). Henderna dyskryminatsiia u dostupi do pratsi u posluh: otsinka stanu vprovadzhennia Ukrainoiu antydyskryminatsiinykh Dyrektyv Rady YeS [Analytichne doslidzhennia. Gender discrimination in access to practical services: assessment in the implementation of the Ukrainian Antidiscrimination Directives for the sake of the EU. Analytical study], Kyiv. (in Ukrainian).

12. Tatenko, V. (2004). Liderstvo u gendernomu vbranni. Abo pro lideriv-cholovikiv i lideriv-zhinok [Leadership in gender attire. Or about male leaders and female leaders]. *Sotsialno-psykholohichni studii – Socio-psychological studies*. Kyiv, Vydavnychiy dim «Korporatsiia» – Publishing House «Corporation», 39–46. (in Ukrainian).

13. Trofimenko, L. S. (2002). Fenomen zhinochoho politychnoho liderstva v Ukraini [The phenomenon of woman political leadership in Ukraine] *Avtoref. dys. kand. polit. nauk: 23.00.02 Politychni instytuty i protsesy – Author. dis. Phd. Sciences: 23.00.02 Political institutes and processes*. Odessa. (in Ukrainian).

14. Tyshko, I. Zhinky v politytsi Ukrainy: 100 rokiv evoliutsii [Women in Ukrainian politics: 100 years of evolution]. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zhinky-v-politytsi-ukraini-100-rokiv-evoliutsii-134913.html> (in Ukrainian).

15. Vasyutinskiy, V. (2005). Interaktsiina psykholohiia vlady: monohrafiia [Interactive psychology of power: a monograph]. Kyiv, KSU. (in Ukrainian).

16. Zakhariya, S. Ya. (2009). «Politychne liderstvo» ta «politychne kerivnytstvo»: sutnist poniat. [«Political leadership» and «political management»: the meaning of the concept]. *Ekonomika ta derzhava – Economics and State*, 8, 89–90. (in Ukrainian).

Резюме

Кикинежди О. доктор психологических наук, профессор,
Тернопольский национальный педагогический
университет имени Владимира Гнатюка

Савелиук Н. доктор психологических наук, профессор,
Тернопольский национальный педагогический
университет имени Владимира Гнатюка

Мороз Л. доктор психологических наук, профессор,
Уманский государственный университет имени Павла Тычины

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН ЖЕНСКОГО ЛИДЕРСТВА В УКРАИНЕ

В статье представлен теоретический анализ проблемы женского лидерства как социально-психологического феномена в современной Украине. Охарактеризованы психоисторические особенности становления лидерства женщин в условиях развития украинской государственности. Исследованы особенности социальных представлений населения об социально-демографических параметрах имиджа мужчины-политика и женщины-политика.

Ключевые слова: женщина; лидерство; политическое лидерство; женское лидерство; управление; гендер; социальные представления.

Summary

Kikinezhdi O. doctor of psychological sciences, professor,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

Savelyuk N. doctor of psychological sciences, professor,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

Moroz L. doctor of psychological sciences, professor,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

**SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PHENOMENON
OF WOMEN'S LEADERSHIP IN UKRAINE**

Introduction. The article deals with the theoretical analysis of the problem of women's leadership as a social and psychological phenomenon in modern Ukraine. The topicality of the work is conditioned by lack of the relevant problem development, European integration processes, the tasks of the state gender policy to ensure real access of women to different levels of government.

Purpose. The purpose of the article is to theoretically substantiate the phenomenon of women's leadership in the political and economic system of Ukraine and empirically investigate its features in modern realities.

Methods: 1) theoretical - analysis and synthesis, generalization and systematization of theoretical principles; 2) empirical - questionnaires and interviews; oral and written survey, collection of quantitative data on web portals; 3) mathematical and statistical - calculation of arithmetic mean and percentages.

Originality. The psychohistorical features of the formation of women's leadership in the development of Ukrainian statehood are characterized. The scientific novelty of the study lies in the theoretical analysis of the concepts of "leadership", "political leadership", "women's leadership". Within the framework of gender psychology of leadership as one of the modern interdisciplinary directions of research the basic scientific approaches in foreign and domestic science are analyzed.

The practical results significance of the empirical study is to identify social perceptions of the population about the "ideal" social and demographic indicators of applicants for real participation in the political governance of the country. The paper ascertains that according to typical external characteristics, respondents are approximately equally ready to perceive and evaluate both a male and a female politician. It is found out that 75% of respondents believe that high education is the prerogative of the leadership of a male politician, while for women, according to 60.2% of respondents, the key qualities are erudition and the ability to generate new ideas. About 90% of respondents consider nationality - Ukrainian identity - a significant feature for politicians of both sexes in Ukraine.

Conclusion. It is possible to note the fact of social acceptance of gender equality in the social sphere of governance, as in general the respondents do not give men the expected advantage in potential management positions. The relatively low representation of women in the Ukrainian authorities is not a matter of the electorate's unwillingness to elect women. The reasons for this should be sought primarily in social technologies and in the self-reproduction-oriented Ukrainian administration, which is still predominantly male.

Prospects for further research are outlined by the dynamics of social and political and economic processes in Ukraine. In particular, it is planned to explore in more depth the various social and demographic and psychological predictors of women's leadership compared to male leaders.

Key words: woman; leadership; political leadership; women's leadership; management; gender; social ideas.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 14.04. 21.